

WERKEN IN DE VRIJE RUIMTE
Vakkencombinerende voorstellen
uit de leerplancommissie

Addendum bij het leerplan Geschiedenis, D/2001/0279/006

INLEIDING

De lessentabellen voor de derde graad ASO laten de scholen, afhankelijk van de studierichting, één tot vier uren ruimte. Dit is de Vrije ruimte. Een school/scholengemeenschap bepaalt autonoom hoe zij de basisvorming en het fundamentele gedeelte van de lessentabel aanvult tot 32 uren. De Vrije ruimte biedt een extra stimulans om als schoolteam verder werk te maken van onderwijsvernieuwing en om de lopende experimenten en projecten in het reguliere lestijdenpakket een plaats te geven. Het VVKSO suggereert, behalve invulling met vakken: zelfstandig leren/seminaries, overgang naar hoger onderwijs, vakoverschrijdende thema's, projecten en ook *clustering van vakken*.

Hieronder vind je een aantal voorbeelden van clustering. Het zijn suggesties met telkens vermelding van de betrokken vakken. Een bundeling van alle thema's vind je terug in het Inspiratiehandboek *Werken in de Vrije ruimte*. Hierin wordt ook aandacht besteed aan methodieken, inhouden, evaluatievormen en aan de praktische consequenties voor de schoolorganisatie (infrastructuur, uurrooster).

We hopen dat deze vakkencombinerende thema's je inspireren om met collega's een initiatief op maat van de studierichting(en) en van de school uit te werken. Een multidisciplinaire benadering kan, in combinatie met het uitdiepen van nieuwe didactische werkvormen, die ook al aan bod komen binnen het vak, een meerwaarde betekenen voor leraar én leerling.

GESCHIEDENIS

Thema 1: Reflectie op zingeving in de westerse cultuur en geschiedenis

1 Betrokken disciplines

Geschiedenis, esthetica, godsdienst, taalvakken (inclusief Klassieke talen), economie, aardrijkskunde, natuurwetenschappen, wiskunde

2 Beschrijving

Het aanbieden van een denk- en werkstructuur waarin de verschillende componenten van de werkelijkheid tot een samenhangend en dus zinvol geheel onder de aandacht komen. Het is daarbij onvermijdelijk dat de invalshoek van dergelijke poging tot globale visie een uitgesproken filosofisch en/ of levensbeschouwelijk karakter zal hebben. De studie van wereldbeelden is hiertoe een geëigend middel omdat de meest diverse uitingen van culturele activiteit precies hierin hun gemeenschappelijke noemer vinden. Het is dus van belang het begrip wereldbeeld niet eng te interpreteren maar zo ruim (en diepgaand) mogelijk op te vatten. Concreter: een wereldbeeld verkennen impliceert dat alle, of toch zoveel mogelijk, menselijke activiteiten historisch in een zinvol geheel geïnterpreteerd worden. Ook een confrontatie met andere, niet-westerse wereldbeelden kan zeer verrijkend zijn.

Enkele voorbeelden:

- De invloed van het Cartesiaans-Newtoniaanse wereldbeeld op onze cultuur. De implicaties hiervan kunnen onderzocht worden op politiek, economisch, esthetisch, wetenschappelijk en technisch gebied. Uiteraard kan de historische en zingevingscomponent nooit ontbreken.
- Confrontatie van het westerse wereldbeeld met het Algemeen Menselijk Patroon (Jan Romein) en/of met een andere cultuur als de Chinese (Alain Peyrefitte ...)
- Confrontatie van de culturen van het boek (Joden, Christendom, Islam) met orale culturen (sub-Sahara Afrika en het pre-Columbiaanse Amerika) en wijsheidsculturen (boeddhisme, hindoeïsme ...)

Een reeks thema's van de leerplannen van andere vakken geven eveneens aanleiding tot reflectie over zingeving in een vakkencombinatie met geschiedenis. Ze zijn in de inspiratiemap opgenomen en in de rubriek Vrije ruimte van het leerplan Chemie (1 Wetenschappelijke literatuur en 3 Verworvenheden en impact van de chemie), Duits (1 Waarden), Engels (1 Stalin), Humane wetenschappen (2 Mens- wereld- godsbeelden), Klassieke talen (2 Westerse wereldliteratuur en 3 Wetenschappen in de Oudheid en vandaag), Nederlands (2 Stromingen en genres), Wiskunde (1 Wiskunde en wetenschappen in de geschiedenis).

3 Werkvormen

Het meest vruchtbaar zal een integratie zijn van elementen uit de zelfstandigheidsdidactiek én leraargestuurde werkvormen. In beginsel zijn alle bronnen bruikbaar, zowel tekstuele als iconografische.

4 Bronnen

Alle werken met een filosofische inslag, om het even welk vakgebied zij behandelen. Meer specifiek kan men denken aan auteurs als M. Wildiers, S.Toulmin, C.Taylor, de metabletica van J. H. Van den Berg, de mentaliteitsgeschiedenis van auteurs als M. Vovelle, Ph. Ariès. Verder werken over de filosofie van de natuurwetenschappen en de wiskunde (G. Bodifée, A. Van Melsen, E. Dijksterhuis, A. Dupré, G. Vanheeswijck, P. Da-

vies, F. Capra...). Ook de nascholingen rond "Geschiedenis, identiteit en zingeving van VVKSO (schooljaren 2002-2003 en 2003-2004)" bieden bruikbaar werkmateriaal.

Thema 2: Jongerenparlement

1 Betrokken disciplines

Geschiedenis, economie, aardrijkskunde, Nederlands, godsdienst, eventueel ook Engels en/of Frans, biologie, wetenschappen

2 Beschrijving

De nieuwe visie op didactiek zweert bij een grotere betrokkenheid van de leerling bij het lesgebeuren. Actieve, creatieve werkvormen staan voorop en vakoverschrijdende samenwerking wordt aangemoedigd. Om aan beide uitdagingen tegemoet te komen, kan een Jongerenparlement opgezet worden binnen de Vrije ruimte. Dit forum kan zelfs klassendoorbekend werken en georganiseerd worden op verschillende niveaus (hier in casu school en scholengemeenschap). Dit vakoverschrijdende project wordt vooral gedragen door de vakken geschiedenis, economie en aardrijkskunde. Maar ook godsdienst, biologie, MAVO, moderne talen, Nederlands en wetenschappen kunnen hierbij aansluiten! De formule is geënt op de bestaande Jongerenparlementen Europolis en European Youth Parliament (EYP) en heeft zijn waarde al sterk bewezen.

3 Werkvormen

De bedoeling is om jongeren zelfstandig én in groep te laten werken aan vakoverschrijdende thema's en hen achteraf hierrond te laten discussiëren (zoals in het 'echte' parlement). Er is een 5-stappenplan. De leerkrachten van de betrokken vakken leggen eerst een reeks probleemstellingen voor die nauw aansluiten bij actuele problemen. Na een evenwichtige selectie beginnen de leerlingen met de analyse van de probleemstellingen. Daarna moet overgegaan worden tot de redactie van een stellingname (een soort 'resolutie'). Deze wordt overgemaakt aan de andere leerlingen, die desgevallend kunnen amenderen of wijzigen. Ten slotte volgt een grondige discussie en worden de resoluties in een plenum als vorm van synthese aanvaard of verworpen. Het is een bij uitstek leerlinggestuurd proces, waarbij zelfsturend leren vooraan staat en waarbij de leerkrachten als begeleider-coach optreden. Voorwaarden voor het welslagen van deze formule zijn: keuze van de thema's, leerlingen moeten te allen tijde kunnen beschikken over zoekmogelijkheden via bibliotheek, ICT e.a.; voor het discussiemoment (toch wel de bekroning van dit parlement) moet een gepaste locatie gevonden worden; een groep samenwerkende leerkrachten moeten dit proces begeleiden.

Het kan gaan om een graadsengagement voor de twee leerjaren van de 3de graad, dat dan ook het procesmatig karakter ervan kan aantonen. Het Jongerenparlement is zowel toepasbaar voor ASO als voor TSO. Ideaal is dat er groepen worden samengesteld over de klasgrenzen heen. Want het mag geen competitie worden tussen klassen onderling en de groepsleden moeten elkaar aanvullen voor de verschillende thema's! In het eerste leerjaar (1 uur/ week) leren de leerlingen de basisregels van elke stap. In het tweede jaar (1 of 2 uur/ week) wordt dit verder uitgewerkt en uitgebreid naar een echt parlement toe.

4 Bronnen

<http://www.eyp.be>

<http://eyp.org>

<http://www.modeleuropeparliament.com>

<http://www.scholierenparlement.be>
<http://www.euoparl.eu.int>
<http://www.europa.eu.int>
<http://ue.eu.int>
<http://www.esc.eu.int>
<http://www.cor.eu.int>
<http://www.ecb.int>
<http://www.belgium.be>
<http://euro.fgov.be>
<http://abb-bvb.be>
<http://portal.unesco.org>
<http://www.hrw.org>
<http://www.mina.be>
<http://www2.vlaanderen.be>
<http://amnesty.org>
<http://ond.vlaanderen.be>
<http://www.nato.int>
<http://www.un.org>
url's van de kranten

Commissie buitenlandse zaken, mensenrechten... * Rusland en Europa, op een zelfde golflengte? * Welkom Turkije! * Hoe kan de EU in het Midden-Oosten een politieke rol gaan spelen die in verhouding staat tot de financiële hulp die zij in de regio biedt?	Committee on Foreign Affairs, Security and Defence Policy * The question of the EU-China trade relations: should they depend on issues of security and Human Rights? * 'A dialogue among civilisations is humanity's best answer to humanity's worst enemies' (Kofi Annan, UN). What strategies should the EU develop as a response to international conflict and violence of any kind, particularly when based on intolerance? * 'More than an end to war, we want an end to the beginning of all wars' (F.D. Roosevelt). The role of an enlarged European Union in preventing conflicts on its new borders. * The question of the role Greece and Turkey could play for stability in the Mediterranean. What solution to the Greek-Turkish conflict over Cyprus in view of EU enlargement? * The question of proliferation of weapons of mass-destruction and the threat of nuclear terrorism. What action should the EU take to stave off this danger?	Commission des affaires étrangères et de la sécurité commune * Russie et Europe: une longueur d'onde commune? * Bienvenue: la Turquie! * Comment l'UE peut-elle jouer un rôle politique en Moyen Orient qui correspond à son rôle de donateur d'aide?
Commissie openbare vrijheden, rechten van de burger, justitie, * Cybercriminaliteit of virtuele kraakkunst? * Internationale criminaliteit? Larie en apekool! * Schengen :Hoe kunnen de nieuwe buitengrenzen van de EU na de uitbreiding terdege beschermd worden?	Committee on Human Rights * The question of asylum seekers: would an EU policy be fairer and more effective than existing national ones?	Commission des libertés publiques, de la justice et des affaires intérieures * Cybercriminalité: l'impunité pour tous ! * La criminalité internationale? Beaucoup de tralala pour rien ! * Schengen: Comment assurer l'imperméabilité des nouvelles frontières extérieures de l'UE suite à l'élargissement ?

Commissie industrie, externe handel, onderzoek en energie * Ik kloon, jij kloont, hij kloont ... er zit geld in de genen! * Energie besparen? Er is toch elektriciteit genoeg?	Committee on Research, Technological Development and Energy * The future of genetic engineering: should human genes be patented for profit?	
Commissie werkgelegenheid en sociale zaken * Man/vrouw, blank/zwart, jong/oud: iedereen gelijk voor de werkgelegenheid * Oudere werknemers buiten! Jong volk eerst! * Vrij verkeer van werknemers: welke maatregelen zijn er nodig om te voorkomen dat de werkloosheid toeneemt door de komst van werknemers uit de nieuwe lidstaten?	Committee on Employment and Social Affairs * In view of the enlargement, can social security for all workers be equally maintained? *The question of the increasing disproportion between an ageing population and a decreasing working age population. What measures should adopt to counteract the socio-economic aspects of such demographic challenges? * Illegal immigration and crime: obstacles to EU enlargement?	Commission de l'emploi et des affaires sociales * Hommes/femmes, blancs/noirs, jeune/âgé: quelle égalité devant l'emploi? * Dehors les travailleurs ainés! Place aux jeunes! * Libre circulation des travailleurs: comment éviter qu'une migration de travailleurs provenant des nouveaux pays membres ne conduise à une hausse de chômage?
Commissie milieubeheer, volksgezondheid * 'Broodje gezond'... Voedselveiligheid graag! * Gij zult niet doden, ook geen ongeneeslijk zieken * Volstaat de huidige etikettering van levensmiddelen om de bescherming van de consument te waarborgen?	Committee on Environment, Public Health and Consumer Protection * Balancing competition, safety, congestion and environmental concerns: the challenge of 21st-century air travel * The question of the ethical implications of advanced cell technology in the light of recent attempts at human cloning * The question of climate change and its imminent impact on the safety of human kind. How to accelerate a collaborative way to approach the issue?	Commission de la santé publique et de la politique des consommateurs * Ma tartine, je m'y intéresse : quelle sécurité devant l'alimentation? * Tu ne tueras point, même pas les patients en phase terminale * Est-ce que l'étiquetage actuel des produits alimentaires est suffisant pour garantir la protection des consommateurs ?
Commissie landbouw * Landbouw of afbouw? Heeft de jonge boer nog een toekomst? * Bijna de helft van de Europese begroting wordt 'opgesoupeerd' door de landbouw. Is dit houdbaar? Hoe kan een nieuw evenwicht gevonden worden, zonder dat het concurrentievermogen van		

de landbouwsector in het gedrang komt? Op welke punten moet het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid hervormd worden?		
Commissie Transport * Recyclage van radioactieve stoffen, jawel, maar ze moeten ook getransporteerd * (G)een heer in het verkeer * De crisis in de luchtvaartsector na de aanslagen van 11/9/01: zijn hier mogelijkheden voor de EU?	Committee on Regional Policy, Transport and Tourism * The question of the destruction of the world's cultural heritage: the conflict between the need to protect these areas and the demands of tourism?	Commission de la politique régionale et du transport * Je recycle mes déchets radioactifs; oui, mais comment les transporter? * Je défends ma bagnole, bec et ongles * Crise dans le secteur aérien suite aux attentats du 11 septembre : une 'occasion' à saisir par l'UE ?
Commissie cultuur, jeugdzaken, onderwijs, media en sport * Sporten of spuiten: hoe kamp je tegen doping? * TV is ontspanning, geen inspanning. * Verklaring van Bologna: hoe erop verder bouwen?	Committee on Culture, Education, Youth and the Media * Is globalisation synonymous with Americanisation? The question of the future of European culture. * 'In the rush for story some journalists miss history'. The role and responsibilities of the media in covering explosive issues of race and ethnic discrimination with particular reference to news coverage following 11 September. * The question of illegal and harmful content on the internet. What contribution should the EU give to the defence and protection of the inviolable rights of children, fighting against every form of abuse and mistreatment to confront this global problem? * An educated population can make better use of democratic opportunities. What measures should be implemented to make basic education a priority to be fully accepted and pursued by the developing countries?	Commission de la culture, de l'éducation et des médias * L'EPO et les autres : quelle lutte contre le dopage? * La télé, c'est pour se détendre, pas pour apprendre * La Déclaration de Bologne : suites à donner
Commissie ontwikkelingssamenwerking * Europa en de Derde Wereld: voor lokale onderwijsontwikkeling of voor brain-drain?	Committee on Development and Cooperation * The question of crime and corruption in Central and Eastern Europe: an obstacle to enlargement?	Commission du développement et de la coopération * Europe – Pays du Tiers Monde: quelle politique de développement envers l'enseignement local : fuite des cerveaux ?

* Afrikaanse landen hebben niks, alleen schulden * Hoe kan het eigen potentieel van de ontwikkelingslanden het best worden ontwikkeld?	* The question of humanitarian and reconstruction aid to Afghanistan. What measures should the international community provide in order to guarantee the rights and dignity of all ethnic groups? * What integrated strategies should be implemented by the EU in order to tackle poverty in the least advantaged countries and the poorest groups and make sure that globalisation works in the interests of the poor and not against them?	* Les pays africains n'ont rien, sauf des dettes * Renforcer les capacités dans les pays en voie de développement: par quels moyens?
Commissie rechten van de vrouw en gelijke kansen * Mijnheer de Commissaris, mevrouw de Parlementariër ... pariteit op elk niveau?		
Commissie juridische zaken en interne markt * Roken mag, tabaksreclame niet * Hoe ziet de toekomst van het Handvest van grondrechten er uit?		
Commissie economische en monetaire zaken * Leve de belastingsfraude! * Een eerste evaluatie van de invoering van de euro: moeten meer landen toetreden tot de eurozone?	Committee on Economic and Monetary Affairs and Industrial Policy * The consumerisation of the internet: what are the implications for industry and for society as a whole? * The question of the common European currency in the light of existing regional inequalities across Europe. What effective regional policy should the EU implement in order not to worsen these disparities? * The question of enlargement of the EU towards the east. Will there be two classes of EU membership?	Commission économique et monétaire * Vive la fraude financière! * Un premier bilan de l'introduction de l'euro: est-il souhaitable d'étendre la zone euro?

	Committee on Constitutional Affairs * Is America's war on terrorism going to become a war against democracy?	
	Committee on the Future *Is it enough to appeal to economic interests alone in order to build the new Europe? How to build a 'Europe of the spirit' or give Europe a soul?	

Thema 3: Omgaan met herinneringen

1 Betrokken disciplines

Dit project beoogt inventarisering en bevraging van herinneringen: "beelden", ideeën, concepten ... Het gaat om bewustmaking rond "cultuurproducten". Samenwerking met andere "cultuur"vakken als esthetica, de taalvakken (inclusief klassieke talen), godsdienst en eventueel aardrijkskunde ligt dan ook meer voor de hand dan met de meeste "natuur"wetenschappelijke disciplines.

2 Beschrijving

Wat herinneren we ons van alles wat we ooit hebben meegemaakt? Iedereen kent wel het verrassingseffect bij het bekijken van oude foto's of bij het beluisteren van verhalen over vroeger omdat we het ons 'anders' herinnerden. We hadden er 'een ander beeld' van. We merken ook dat onze herinneringen zeer sterk door vaste ankerpunten als foto's worden bepaald: we 'herinneren' ons gebeurtenissen uit onze vroegste kinderjaren omdat er foto's van bewaard zijn. Bij nader inzien blijkt zelfs vaak dat we op het moment van de gebeurtenis te jong waren om er zelf iets van te onthouden. We hebben onze herinnering dus achteraf geconstrueerd, aan de hand van de foto's.

Welke beelden over ons verleden onthouden we scherp, welke vaag en welke (liever) niet? Wat wordt vergeten? Wat willen we onthouden en waarom? En hoe verloopt 'het opslaan' of 'bevestigen' van die beelden; aan welke kapstokken hangen we herinneringen op? Bestaat er een verschil en/of een verband tussen verstandelijk en emotioneel herinneren?

Wat geldt voor elk individueel herinneren, gaat ook op voor het collectieve geheugen van grotere gemeenschappen: wie of wat wordt herinnerd en wie of wat niet? En hoe? Waarom is dat zo? Wie bepaalt dat? Op welke manier gebeurt het vorm geven van die herinneringen en hoe en waarom komt daarin soms verandering of worden er pogingen ondernomen om het collectief geheugen te corrigeren en te manipuleren ...?

Veel van deze geschiedenisbeelden doorspekken het dagelijkse leven: wat loop je allemaal niet voorbij op weg naar de school? Wie gaf welke straatnamen en waarom? Welke herdenkingsplaten en grafschriften lezen we? Welke monumenten zijn er in de gemeente en op de school? Welke auteurs worden er gelezen in de taallessen? Waarom krijgen stellingen in de wiskundeles een naam? Waarom besteedt de geschiedenisleraar zoveel aandacht aan de Franse Revolutie? Waarom valt een schooljaar niet samen met een kalenderjaar? ... Er zijn zoveel beelden die ons dagelijkse leven mee vorm geven zonder dat er lang bij wordt stilgestaan, laat staan over nagedacht. Wie wil welke herinneringen bewaren en met welke bedoeling?

Het vakoverschrijdende projectvoorstel 'Omgaan met herinneringen' wil jongeren bewust maken van deze problematiek. Op die manier leren de leerlingen niet alleen hun eigen omgeving beter kennen in de tijd, maar leren ze ook dat de 'restanten' uit het verleden nooit zomaar restanten zijn, maar het resultaat vormen van beslissingen over wat waard is herinnerd te worden. Het project wil leerlingen het besef bijbrengen dat de samenleving zelf voor een deel haar geschiedenis maakt.

3 Werkvormen

Een brede waaier van concrete suggesties kan hier worden onderzocht en uitgewerkt. Dat kan op een klassieke manier, bv. naar aanleiding van een (jaarlijkse) klassen- of schoolexcursie of als uitdieping (van een onderdeel) van de canon van de leerprogramma's. Maar hier zijn vooral onderzoekjes aan de orde over hoe een familie omgaat met haar verleden of een schoolgemeenschap, een gemeente, een "natie" ... Welke beelden wil men (wie is 'men'?) van het verleden bewaren en waarom precies die beelden? Hoe wil men dat bewaren, herdenken en eventueel vieren en waarom op die manier?

Zowel analyses van maatschappelijke herinneringen / gebeurtenissen (bv. het Breljaar, een nieuw holocaustmuseum, de "Grote Oorlog" in de Westhoek of andere erfoededucatieve initiatieven) als het zelf reconstrueren van een herinneringsgeschiedenis van de eigen familie, de school, de gemeente ... passen in dit opzet.

4 Bronnen

De vele pleisterplaatsen van het geheugen, van fotoalbums, familiefilmpjes, relictten en zolderkoffers over grotere gedenktekens, sites en landschappelijke sporen tot musea, herdenkingsplechtigheden en tentoonstellingen, krijgen in dit soort projecten hun 'kritische' plaats als bewuste kapstukken van herinnering.

Thema 4: Gelijkheid en ongelijkheid, sociale differentiatie en segregatie in grote steden

Dit thema is, grondiger uitgewerkt, opgenomen in de Inspiratiemap, bij het deel Projecten.

1 Betrokken disciplines

Kernvakken: aardrijkskunde, geschiedenis, esthetica, cultuur- en gedragswetenschappen

Samenwerking met: Nederlands, wiskunde, godsdienst, plastische opvoeding, lichamelijke opvoeding, klassieke talen

2 Beschrijving

Het is de bedoeling dat leerlingen zich bewust worden van mogelijke vooroordelen ten aanzien van bepaalde medeburgers en bereid zijn deze in vraag te stellen. Dit gebeurt door middel van kennismaking met bepaalde stadswijken in een grote stad en door hen samenlevingsproblemen te laten bestuderen. De sociaal ruimtelijke mechanismen van sociale differentiatie (etnische oorsprong, inkomen, opleiding, beroep) en residentiële differentiatie (grondprijs, huur- of koopprijs, woningmarktmechanismen) leiden tot segregatieverschijnselen (scheidingsprocessen in stadswijken) en vormen van selectie (in scholen) en discriminatie (op de woningmarkt). Het thema differentiatie en segregatie in de stad wordt ingebed in de bredere stroom gelijkheid en ongelijkheid in de stad. De leerlingen zoeken de voor de vraagstelling relevante langetermijnlijnen, mechanismen, personen... die oorzaak en aanleiding zijn van differentiatie en segregatie. Ze geven een geargumenteed tijds kader van de waargenomen uitingen van differentiatie en van segregatie.

2.1 Fasering en opdeling in de groepen ruimte en tijd: 4 etappes

- Begrippen en mechanismen van sociale differentiatie en – segregatie in functie van ruimte en tijd.
- Analyse van residentiële en sociale differentiatie in eigen stad.
- Monitoring en confrontatie op terrein. Bronnenonderzoek.
- Evaluatie: van confrontatie naar oplossingen? Een synthese op basis van krachtige argumenten.

Na een gemeenschappelijke start (fase 1) worden 2 even grote leerlingengroepen gemaakt. De ene groep focust op het aspect ruimte, de andere op het aspect tijd. De groep ruimte doorloopt 2, 3 en 4 in de volgorde zoals hier aangegeven. De groep tijd hanteert dezelfde soorten onderzoeksvaardigheden (cf. groep ruimte) en doorloopt dezelfde etappes (2, 3, 4). Deze volgen echter niet altijd na elkaar maar lopen meer dan eens organisch in elkaar over. Er blijft in deze groep een permanente afwisseling van actie en reflectie en van voortdurend terrein- én bronnenonderzoek dat vanuit een verfijning van de onderzoeksvraag nodig blijkt.

2.2 Invalshoeken vanuit de disciplines:

- Aardrijkskunde: de sociale differentiatie en segregatie in steden wordt ruimtelijk gesitueerd. Hierbij worden de processen die tot differentiatie en segregatie leiden, vanuit morfologisch en functioneel standpunt bekeken.
- Esthetica: stijkenmerken die belangrijk waren tijdens de groei van de stad, herkennen in gebouwen en kunstwerken. Bij uitbreiding: het proletariaat in de kunst (o.a. Constantin Meunier); muziek in de stad: rap, hiphop, protestsongs ...; het upstairs-downstairs effect in Engelse periodefilms. Op zoek gaan in de stad naar kunstuitingen van sociale en multiculturele verscheidenheid.
- Geschiedenis: de zoektocht naar de voor de vraagstelling relevante langetermijnlijnen die de evoluties op vlak van gelijkheid- en ongelijkheid, differentiatie en segregatie in grote steden verklaren. Situering van differentiatie en van segregatie in het globaal historisch referentiekader, in het chronologische, het ruimtelijke (van regionaal naar mondiaal bv.), het maatschappelijke met aandacht voor zowel culturele, als socio-economische en politieke verklaringen. Maatregelen in de richting van sociale differentiatie in de antieke stad, het ontstaan van de middeleeuwse kloosters, het industrialisatieproces, mondiale migratiebewegingen, politieke overheersingen, zijn enkele van die evoluties die sporen trokken doorheen de grote steden met uitlopers tot vandaag op het vlak van gelijkheid en van ongelijkheid. De toepassing van de historische methode, van historische en algemene onderzoeksvaardigheden is doorheen het hele traject essentieel.
- Cultuur- en gedragswetenschappen: sociale segregatie, armoede, filosofieën over sociale ongelijkheid en remedies, politieke oplossingen ...

2.3 Samenwerking met:

- Nederlands: rapportering en presentatie (eventueel in overleg met Plastische opvoeding).
- Godsdienst: de doelstelling om respectvol om te gaan met de medemens (ook andere culturen, godsdiensten ...) kaderen binnen het onderzoek in de gekozen stad.
- Wiskunde: statistische verwerking van onderzoeksresultaten.
- Lichamelijke opvoeding: ondersteunend naar sociale vaardigheden.
- Klassieke talen: inhoudelijk én naar vaardigheden ondersteunend. Leerlingen kunnen op zoek gaan naar antieke teksten waarin facetten van stedelijke problematiek doorklinken (Juvenalis, Tacitus...) en een vergelijking trekken met de bevindingen van hun onderzoek in een moderne stad. Tijdens een buitenlandse reis kunnen zij sporen van verschillende wijken zoeken in bv. het oude Rome of Pompeï.

3 Werkvormen

Sociaal ruimtelijke onderzoekstechnieken: onder meer via terreinwerk zoals straatopnames en woningtellingen met cartografische verwerking, transecten met observaties inzake sociaal functioneel ruimtegebruik,

interviews met bevoorrechte getuigen in buurthuizen, fotoreportages, leefbaarheidsbeoordelingen van straten en buurten, verwerking van statistische gegevens op wijk- en buurtniveau, vergelijking met probleemwijken in Noord-Amerika en in Latijns-Amerika. Het probleemoplossend omgaan met actuele en historische bronnen kan afwisselend in allerlei vormen van groepswork én ook individueel.

Het onderzoek of aspecten ervan kunnen ook gecombineerd worden met een buitenlandse reis.

Voor de studierichting Humane wetenschappen kunnen deze sociaal ruimtelijke onderzoekstechnieken en de historische onderzoeksvragen worden gekaderd in een project waarbij de leerlingen een onderzoeksopzet ontwikkelen en het deelonderzoek per deelgroep kunnen uitvoeren. Opzoekwerk van gegevens kan individueel (mediatheek en internet) en d.m.v. groepswork (terreinwork). De gegevens worden verzameld en kritisch getoetst, bv. aan vrijblijvende beweringen over bewoners van probleemwijken. De resultaten en besluiten kunnen mondeling en schriftelijk (teksten, grafieken en kaarten) en d.m.v. ICT-integratie worden gerapporteerd. Bij uitbreiding kunnen leerlingen ook een theaterstuk opvoeren, een tentoonstelling houden, een debat organiseren. De waardeontwikkeling kan hierbij sterk gestimuleerd worden.

4 Bronnen

- DE MECHELEER, L., *De armoede in onze gewesten van de Middeleeuwen tot nu*. Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Brussel, 1991.
- DE RAEDT, M., COENE A., *Bijdragen tot de stadsontwikkeling van Gent 1560-1990*. Gent, 1990.
- KESTELOOT, C., DE TURCK, A., *Sociale structuren en buurten in moeilijkheden in de Belgische stadsgewesten*. ISEG, K.U.Leuven, 2000.
- KESTELOOT, C., e.a., *Atlas van achtergestelde buurten in Vlaanderen en Brussel*. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel, 1996.
- MEERT, H., MISTIAEN, P., KESTELOOT, C., *The geography of survival: household strategies in urban settings*. TESGeografie, 88, 2 pp.169-181, KNAG, 1997.
- VAN DE BROEK, B., FOGLETS, M.C. (red.), *Het failliet van de integratie? Het multiculturalismedebat in Vlaanderen*. Acco, Leuven, 2002.
- WERBROUCK, L., *Navorming voor 2de graad Humane wetenschappen*. VVKSO, 2002-2003.
- Leefbaarheidsonderzoek met bewonersinbreng. Project Stadsmonitor, RISO, Gent, 2001.
- Diverse publicaties van de Koning Boudewijnstichting.
- <http://www.kuleuven.ac.be/StaDT> (website Stedelijke armoede Doorlichting en Troeven voor ontwikkeling).
- <http://ond.vvkso-ict.com/hw/> (website VVKSO van de richting Humane wetenschappen).
- Interessant zijn de stadsmonografieën (met statistisch materiaal) over grote Vlaamse steden. Meer informatie op www.thuisindestad.be.
- OCMW, Welzijnzorg, actiegroepen, politieke partijen, vakbonden, enz.

Bijkomende suggesties

• **Thema 5: De historische methode en de Vrije ruimte**

- Betrokken disciplines

De onderzoeksvaardigheden die aanleunen bij de historische methode en de vaardigheden, nodig bij zelfstandig leren, kunnen behalve binnen het vak geschiedenis alleen (verplicht leerplan- en eindtermitem) ook via een vakcombinatie getraind worden. We denken specifiek aan geschiedenis in combinatie met alle taalvakken (Nederlands, moderne vreemde talen en klassieke talen). Ook met cultuur- en gedragswetenschappen in de studierichting humane wetenschappen ligt de samenwerking

voor de hand. Het is de bedoeling dat leerplandoelen van alle betrokken vakken meegenomen worden. Dat geldt ook voor werkvormen en stappen uit de zelfstandigheidsdidactiek.

– Beschrijving en werkvormen

Inhoudelijk en qua werkvormen is er een rijke waaier aan mogelijkheden die telkenmale (bv. per schooljaar) in de school met de betrokken vakken (en met de leerlingen) kan overeengekomen worden. Ter inspiratie volgende mogelijke casussen, expliciet voor de historische methode binnen geschiedenis en bv. Nederlands of Engels, cultuur- en gedragswetenschappen: 'argumentatie pro en contra de oorlog van de Britten en VS versus Irak in maart 2003'; geschiedenis met klassieke talen: 'Tacitus en zijn beschrijving van de Germanen vergeleken met de geschiedschrijving over het Israëliësch-Palestijns conflict'; met Frans 'een redevoering van Léon Degrelle'. Dat de vaak gepolariseerde geschiedschrijving over het Israëliësch-Palestijns conflict alleen al een waaier aan mogelijkheden geeft voor historische methode in combinatie met taalvakken en cultuur- en gedragswetenschappen (humane wetenschappen) is duidelijk.

• **Thema 6: Hoe actualiseren via het globaal referentiekader?**

– Betrokken disciplines

Geschiedenis, alle taalvakken, gedrags- en cultuurwetenschappen (humane wetenschappen)

– Beschrijving

Het is de bedoeling dat de vakgroep geschiedenis voor de eigen school (of scholengemeenschap) een globaal referentiekader afsprekt dat progressief wordt uitgebouwd in lessen doorheen de drie graden. De lessen - al dan niet geordend in gevallenstudies en doorlopers - worden erop geënt. De begrippen krijgen betekenis voor de leerling via de doordachte didactische strategie van de leraar. Zowel van de leerplannen VVKSO 1997-2003 als van de eindtermen geschiedenis vormt het sociaal constructivisme een (leertheoretisch) fundament. Een dialoog en effectieve uitwisseling en afspraken over de keuze en de aanbreng van de begrippen als bouwstenen geven een meerwaarde voor de leerling. Criteria als haalbaarheid voor de leerlingen zijn daarbij belangrijk.

Zowel bij de keuze als bij het integreren van de begrippen van het globaal historisch referentiekader kunnen andere vakken aanhaken. Hetzelfde begrip kan vakoverschrijdend en of vakkencombinerend zowel bij geschiedenis aan bod komen als bij een taal en bij gedrags- of cultuurwetenschappen of bij welk vak dan ook. Werken met dezelfde begrippen binnen meer dan één vak kan voor de leerling een bijkomende kans bieden om er betekenis aan te geven. Het werken met begrippen kan binnen én over een vak heen aanleiding en opstap zijn voor een verantwoorde actualisering. Een hoge abstractiegraad vergemakkelijkt het vergelijken doorheen de historische periodes tot en met nu. Hoe meer concretisering een begrip (uit het referentiekader) overkoepelt, hoe meer het een steiger kan vormen in de richting van actualisering. Strategie is één van die begrippen met een invulling in alle periodes en in alle maatschappelijke domeinen tot en met vandaag. Ter inspiratie denken we bv. aan "pax augusta en pax americana, uitingen van dezelfde strategie" aan "propaganda in totalitaire (bv. in het Derde Rijk en ten tijde van Stalin) en in democratische regimes (van de Belgische regeringen bij de aanvang van het derde millennium bv.)", aan "oorlogsretoriek als onderdeel van een strategie in de Klassieke Oudheid en vandaag". Een ander voorbeeld is het begrip segregatie. Zie ook thema 4.

Een aantal thema's van de leerplannen van andere vakken geven concretisering aan in deze richting. Ze handelen over oorlog, geweld, antieke retoriek en moderne communicatie. Deze thema's zijn te vinden in het inspiratiehandboek en in de rubriek Vrije ruimte van de leerplannen Esthetica 3, Frans 2, Humane wetenschappen 1, Klassieke talen, 1, Nederlands 1 en Plastische opvoeding, 2.

– Bronnen globaal voor deze twee suggesties (thema 5 en 6): de leerplannen VVKSO (1997-2003), Historische Vorming, Visietekst geschiedenis VVKSO, 1997, de eindtermen geschiedenis en wat W. Goegebeur en L. Van Looy omtrent geschiedenis en zelfstandig leren publiceren in o.a. Van Looy L. e.a. Zelfstandig en coöperatief leren - Onderwijs en samenleving 5, Brussel, VUB, 2002.

De werken van F.R. Ankersmit, H. Beliën, L. Dalhuisen, P. De Buck, E. Defoort, W. Goegebeur, C. Lorentz, P. Prevenier uit de bibliografie van de leerplannen zijn verhelderend op historische methode en/of zelfstandigheidsdidactiek voor geschiedenis. Er zijn ook na de publicatie van deze leerplannen i.v.m. deze suggesties nog inhoudelijk boeiende werken verschenen zoals bv.

MORELLI, A., *Elementaire principes van oorlogspropaganda. Bruikbaar bij koude, warme of lauwe oorlogen ...* vert. uit het Frans van 1991, Berchem, EPO, 2003.

CORLUY, L., *De strijd om het geheugen van Israël. De New Historians en het Israëlisch-Palestijns conflict.* Leuven, Acco, 2003.